

VELİAHT VAHDEDDİN VE MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ALMANYA SEYAHATIYLE İLGİLİ BAZI TESPİTLER

Kamil ÇOLAK*-Fahri YETİM**

Öz

Türk-Alman ilişkilerin tarihi çok eskilere dayanır. 18. yüzyılda Prusya döneminden başlayan ilişkiler 19. yüzyılda özellikle askeri alanda gelişerek 20. yüzyılda I. Dünya Savaşı'nda ittifak boyutlarına ulaşmıştır. Bu büyük savaşta tarihsel kaderi birlikte paylaşan iki ülke büyük bir dayanışma içine girerek varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Daha önce iki kez Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden Alman İmparatoru II. Wilhelm'in bu ziyaretlerine savaş sırasında Osmanlı Padişahı Sultan Reşad'ın yaşlılığı ve rahatsızlığı dolayısıyla karşılık verilememiş ve bu eksiklik Veliiaht Vahdeddin Efendi'nin ziyaretiyle giderilmeye çalışılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın da yaver olarak Veliiaht Vahdeddin Efendi'nin maiyetinde bulunduğu bu ziyaret resmi düzeydeki nezaket amacının çok ötesinde bir anlam taşımıştır. Savaşın gidişatı ve ittifakın geleceği üzerinde büyük hesapların gözden geçirildiği bu ziyaret, iki ülkenin geleceği açısından da önem arz ediyordu. Yine de ziyaretin savaşın sonlarının yaklaştığı bir süreçte gerçekleşmiş olması dolayısıyla savaşın sonuçları açısından fazlaca bir etkisi olmamıştır. Ancak bu ziyaretin, Mustafa Kemal Paşa'nın savaş sonrası dönemdeki planları ve stratejisi açısından oldukça öğretici sonuçlar verdiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışma, söz konusu dönemde her iki şahsiyet (Veliiaht Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa) açısından bu ziyaretin etkileyici ve öğretici yanlarını gözler önüne sermeyi ve Türk siyasi tarihi açısından taşıdığı önemi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Vahdeddin, Mustafa Kemal Paşa, II. Wilhelm, Almanya

SOME FINDINGS ON THE CROWN PRINCE VAHDEDDIN AND MUSTAFA KEMAL PASHA'S TRIP TO GERMANY

* Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Eskişehir/Türkiye. kcolak@ogu.edu.tr

** Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Eskişehir/Türkiye. fyetim@ogu.edu.tr

Abstract

History of Turkish-German Relations goes back to earlier times. Relations which have begun in Prussian period in the 18th century developed especially in military field in the 19th century and reached alliance form during the World War I in the 20th century. Both countries shared historical destiny together in this great war and entering into a big cooperation they endeavored to continue their existence. The German Emperor Wilhelm II has formerly visited the Ottoman Empire twice but the Ottoman Sultan Mehmed Reşad V could not responded because of his old age and illness. This deficiency was aimed to be ended with the visit of Crown Prince Vahdeddin. Mustafa Kemal Pasha was also joined to the team of Crown Prince Vahdeddin as an adjutant. This visit had a meaning much more than an official politeness. This visit in which some evaluations about the course of war and the future of the alliance were made was also very important for the future of both countries. However the occurrence of the visit to the end of the war reduced the effects of the visit to the results of the war. By the way this visit became informative for Mustafa Kemal Pasha for his future plans and strategies after the war. This article aims at finding out the effective and informative aspects of the visit for Crown Prince Vahdeddin and Mustafa Kemal Pasha and the importance of the visit for the Turkish political history.

Keywords

Vahdeddin, Mustafa Kemal Pasha, II. Wilhelm, Germany

GİRİŞ

Kökenleri 18. Yüzyılda Büyük Friedrich-III. Mustafa dönemine kadar uzanan Türk-Alman ilişkileri başlangıcından itibaren yaklaşık yüzyıl boyunca inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu yüzyılda Prusya elçisi Karl Adolf Rexin'in İstanbul'a gönderilmesinin ardından Osmanlı Devleti ile Prusya arasında yapılan Dostluk ve Ticaret Antlaşması (1756-1763) ile başlayan ilişkiler, 1790'da yapılan ittifak antlaşmasıyla yeni bir aşamaya ulaşmıştır. 19. yüzyılda Doğu Sorunu eksenindeki politikalar çerçevesinde seyreden Türk-Alman ilişkileri, 93 Harbi sonrasında imzalanan Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarından (1878) sonra farklı bir konuma gelmiştir. Bu aşamadan önce Almanya'nın, Fransa ile yapılan Sedan Savaşı sonunda 1871'de, Bismarck tarafından Almanya adıyla kuruluşunun ardından Avrupa'da güçler dengesi değişmeye başlamış ve bu durum Osmanlı Devletini de yakından etkilemiştir. Bu süreçte Büyük Güçler olarak adlandırılan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı izledikleri paylaşım politikaları karşısında Osmanlı Devleti, gelenekselleşen denge politikaları çerçevesinde yeni ittifak arayışlarına yönelmiş ve bu bağlamda Avrupa'nın yükselen gücü olarak görünen Almanya'ya yönelmiştir. Bu cümleden olarak, Avrupa kapitalizminin Ortadoğu'ya nüfuz etme düşüncesiyle birlikte Osmanlı coğrafyasında demiryolu yapmak ihtiyacı bağlamında gündeme gelen Bağdat demiryolu projesinde Avrupa devletleri arasındaki rekabetten yararlanmak isteyen Osmanlı Devleti, bu konuda tercihini Almanya'dan yana kullanarak yeni bir stratejiyi yürürlüğe koymuştur. Daha sonraları Berlin-Bağdat demiryolu adını alan bu proje ile yeni bir aşamaya gelen Türk-Alman ilişkileri kısa süre içinde askeri alana da yayılarak yeni boyutlar kazanmıştır. 20. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte yeni hesaplar içine giren Osmanlı Devleti, ilk aşamada İtilaf cephesinden aradığı desteği bulamaması üzerine yeniden Almanya'ya yönelmiştir. Bu aşamada yaklaşık çeyrek asırdır ekonomik ve askeri zeminde gelişen Türk-Alman ilişkileri için ittifak zemini zaten mevcut duruma gelmişti. Bu süreç, Alman İmparatoru Kayzer Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne daha önce yaptığı ziyaretlerle (21 Ekim 1889 ve 5 Ekim 1898) olgunlaştırılmıştı. Almanya'nın da aynı şekilde daha çok stratejik açıdan Osmanlı Devleti'ne ihtiyaç duymasıyla birlikte gerçekleşen Türk-Alman ittifakı, 2 Ağustos 1914'te yapılan gizli antlaşmayla kuvveden fiile geçirilmiştir. Savaş boyunca tüm cephelerde görülen işbirliği, savaşın gidişatını, dolayısıyla her iki ülkenin geleceğini de yakından etkilemiştir. Savaşın sonlarına doğru giderek Osmanlı Devleti ve Almanya'nın aleyhine doğru gelişen savaşın seyri yeni arayışları gündeme getirmiş ve her iki ülke son aşamaya kadar bu alandaki imkânlarını optimal bir şekilde kullanmaya çalışmışlardır. Kayzer Wilhelm'in İstanbul'a yaptığı

üçüncü ziyaretini de (15 Ekim 1917) bu bağlamda görmek gerekir. Çalışmanın konusu da bu ziyaretin iade-i ziyareti niteliğindedir.

Ele alınan bu çalışmada, bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin savaşın gidişatı, içinde bulunulan durumun tespiti ve bu aşamada yapılabilecek işler konusunda gözlemler yapmak amacıyla gerçekleştirilen seyahatin stratejik açıdan sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

TÜRK HEYETİNİN ALMANYA ZİYARETİ VE İZLENİMLERİ

15 Aralık 1917 – 4 Ocak 1918 tarihleri arasında Osmanlı Devleti Velihahtı Vahdeddin Efendi ile birlikte Almanya'ya bir seyahat gerçekleştirmiş olan Mustafa Kemal Paşa'nın bu ziyareti, çeşitli eserlerde belirli boyutlarda yer almakla beraber, kapsamlı olarak Mehmet Önder tarafından bir kitap haline getirilerek yayınlanmıştır.¹ Önder, temel kaynak olarak 1926 yılında Mustafa Kemal'in, Falih Rifkı Atay ve Siirt Milletvekili Mahmut (Soydan)'a vermiş olduğu bilgilerden hareketle Hakimiyet-i Milliye ve Milliyet gazetelerinde yayınlanan yazılardan yararlanmışır.² Bunun yanında, dönemin gazetesinde ve o dönemle ilgili çalışmalar yapan araştırmacıların eserlerinde de konuyla ilgili bilgiler bulmak mümkün olmuştur. Ancak, kaynaklar incelendiğinde Mustafa Kemal Paşa'nın, muhtemelen aradan geçen dokuz sene nedeniyle hatırlayamadığı için gezinin bazı kısımları hakkında bilgi vermediği, bazı detayların bir kaynakta yer alırken diğerinde yer almadığı, gözden kaçırıldığı ya da muhtemelen önemsiz görülerek dile getirilmediği anlaşılmıştır. Çalışmada, Velihaht Vahdeddin ile Mustafa Kemal Paşa'nın Almanya seyahatleri, Osmanlı Devleti'nin büyük savaşındaki stratejik planlarına etkisi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 90. kuruluş yıldönümünde Cumhuriyet'e giden yolda önemli bir detay sayılabilmesi dolayısıyla önemi yönünden ele alınarak bahsi geçen detaylar ve eksiklikler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Velihaht Vahdeddin Efendi'nin, I. Dünya Savaşı'nda çeşitli cepheleeri ziyaret etmek amacıyla Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından Almanya'ya davet edilmesi üzerine,³ davete icabet kararı hükümet tarafından İs-

¹ Bk. Mehmet Önder, *Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri*, 2.bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995.

² Gazetede yayınlanan bu yazılar daha sonra kapsamlı olarak Falih Rifkı Atay tarafından "Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919" başlığı altında Latin harfleriyle yeniden kaleme alınmıştır ki, yeri geldikçe bu kaynak kullanılacaktır.

³ Kaynaklarda genellikle, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı Sultanı Mehmed Reşad'ı Almanya'ya davet ettiği, fakat Sultanın 73 yaşında olması dolayısıyla bu ziyareti gerçekleştiremeyeceği düşünüldüğünden, Hükümetin ya da bizzat Padişahın, Velihaht Mehmed Vahdeddin'in bir heyetle beraber Sultanı temsilen davete icabet etmesine karar verdiği belirtilmektedir. Bk. Falih Rifkı Atay, *Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919*, Türkiye İş Bankası Yayınları Ankara, 1965, s.36; Falih Rifkı Atay, *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1969, s.106; Lord Kinross, *Atatürk*, Çev. Necdet Sander, 10.bs., Altın Kitaplar Yay., İstanbul 1988, s.143; Önder, s.8,11; Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Ölümsüz Atatürk*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998, s.145; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C.1, 18.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s.280; Murat Bardakçı, *Şahbaba*, 7.bs., Pan Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.66-67. Ancak, 21 Aralık 1917 ve 5 Ocak 1918 tarihli Tanin Gazeteleri'nde yer alan haberlere göre (bunlardan biri Velihaht Vahdeddin ile yapılan röportaj-

tanbul'daki Alman Büyükelçiliği'ne bildirilmiştir.⁴ Bu ziyaretin ülke için de yararlı olacağı düşüncesi genellikle kamuoyunda hâkim bir görüştü. Nitekim, dönemin gazetelerinde dört devletin (Osmanlı, Alman, Avusturya-Macaristan ve Bulgar devletleri) geleceğini belirleyecek olan bu savaşın hangi şartlar altında devam ettiğini görebilmek, savaşın neticesi ve bu neticenin savaşan milletler üzerinde ne gibi etkiler bırakabileceği hususunda fikirler edinebilmek açısından bu seyahatin faydalı olacağı kaydedilmektedir.⁵

Vahdeddin Efendi'ye bu seyahatinde eşlik edenler arasında Mustafa Kemal Paşa da vardır.⁶ Mustafa Kemal Paşa, bu sırada Osmanlı Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olan Alman General Von Falkenhayn ile görüş ayrılığına düşerek 7. Ordu Komutanlığı'ndan affını istemiş ve Ekim 1917'de İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da kendisine (bir müddet İstanbul'dan uzaklaştırmak düşüncesiyle) bizzat Enver Paşa tarafından, Velihaht'ın gerçekleştirileceği Almanya seyahatine orduyu temsilen katılması teklif edilmiştir.⁷ Mustafa Kemal Paşa, geleceğin Osmanlı Padişahıyla gerçekleştireceği seyahatin kendisi için faydalı olacağını düşünerek bu teklifi kabul etmiştir.⁸

Kendisine yapılan teklifi kabul eden Mustafa Kemal Paşa, daha evvel tanışmadığı Velihaht Vahdeddin Efendi ile tanışmak amacıyla, Harp Okulu'ndan hocası olup geziye katılacaklar arasında yer alan Miralay (Albay) Naci Bey ile beraber Vahdeddin'in sarayına gitmiştir. Falih Rıfki Atay'ın aktardığına göre, Mustafa Kemal Paşa tanışma anından bahsederken Vahdeddin'in çok düşünceli ve karamsar bir ruh hali içinde olduğunu (bir mecnun gibi) belirtmektedir.⁹

Velihaht Vahdeddin Efendi, 15 Aralık 1917 Cumartesi günü padişahın huzuruna çıkarak kendisiyle vedalaşmış ve akşam saat 19.30'da hareket eden Balkan treniyle Almanya seyahatine başlamıştır. Seyahatte Velihaht

dir), Alman İmparatoru II. Wilhelm 1917 yılının ekim ayında İstanbul'a yapmış olduğu ziyaret esnasında bizzat Velihaht Vahdeddin Efendi'yi Almanya'ya davet etmiştir. Bk. *Tanin*, 21 Kanun-ı Evvel 1917, s.1; 5 Kanun-ı Sani 1918, s.4. Ayrıca, Alman gazetesi *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*'da yer alan haberlerde de Velihaht Vahdeddin'in, Alman İmparatoru'nun bizzat yaptığı davete icabet ederek İmparatoru ve Batı Cephesi'ni ziyaret etmek amacıyla Alman Merkez Karargâhı'na ulaştığı yer almaktadır. *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, 19 Aralık 1917.

⁴ *Tanin*, 16 Kanun-ı Evvel 1917, s.2; Önder, s.8.

⁵ *Tanin*, 21 Kanun-ı Evvel 1917, s.1.

⁶ İngiliz belgelerindeki yaklaşıma göre Mustafa Kemal Paşa'nın refakat ekibinde yer alması, Vahdeddin'in O'nu Enver Paşa ve Otto Liman von Sanders ile olan siyasi çekişmelerinde ve kendisinin de Enver Paşa ile İttihat ve Terakki Komitesi'ne karşı bir denge unsuru olarak görmüş olmasıdır. Metin Hülâgü, *Yurtsuz İmparator Vahdeddin*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006, s. 27.

⁷ Aydemir, s.280. Volkan ve Itzkowitz'e göre, Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya bu teklifle bulunurken bir düşünce daha taşımaktaydı. O'na göre, Mustafa Kemal Paşa Almanya seyahatine katıldığı takdirde Almanya'dan çok etkilenecek ve bu devlet ile olan ittifakımızla ilgili hükümete yönelik eleştirilerine son verecekti. Dolayısıyla Almanya'nın Osmanlı Hükümeti üzerindeki etkisi de artmış olacaktı. Bk. Volkan, Itzkowitz, s.145. Bardakçı da bu konuda benzer bilgiler vermektedir. Bk. Bardakçı, s. 67.

⁸ Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s. 36; Atay, *Çankaya*, s. 106.

⁹ Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s. 36-38; Atay, *Çankaya*, 106.

Vahdeddin Efendi'ye refakat edenler arasında: Mustafa Kemal Paşa ile beraber eski Başmabeyinci Lütfi Simavi Bey, Miralay Naci, Teşrifatçı İhsan,¹⁰ Hususi Kâtip Refik, Yaver Binbaşı Asaf ve Yüzbaşı Hulusi Beyler yer almaktadır.¹¹ Kafileyi uğurlamak üzere Sirkeci İstasyonu'na gelenler arasında ise, Şehzade Abdülmecid ve Abdürrahim Efendiler, Sadrazam Mehmed Talat Paşa, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Ayan Reisi Rifat¹² Beyefendi, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa, Adliye Nazırı Halil, Maliye Nazırı Cavid, Ziraat Nazırı Mustafa Şeref, Posta ve Telgraf Nazırı Haşım Bey Efendiler ve diğer bazı devlet görevlileriyle; Alman Elçisi Kont Bernsdorf, Avusturya-Macaristan Elçisi Pallavicini, Bulgar Elçisi Mösyö Kuluşef, Alman Askeri Murahhası Von Lusov, Alman Elçilik Müsteşarı hazır bulunmuşlar ve kafileyi askeri bir tören ile uğurlamışlardır.¹³ Sınır Komiseri Şakir Nimet Bey de, hududa kadar Vahdeddin Efendi'ye refakat etmek üzere trene binmiştir.¹⁴

Sirkeci Garı'ndan hareket eden kafile yoluna devam ederken, Veliâht Vahdeddin ile Mustafa Kemal Paşa arasında zaman zaman çeşitli konuşmalar olmuş, Mustafa Kemal Paşa bu konuşmalardan memnun kalmıştır. Ayrıca bu konuşmalar esnasında, Veliâht Vahdeddin, Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale'de kazanmış olduğu başarılarından söz etmiş, bu vesileyle İstanbul'u kurtaran kahraman olmasından dolayı kendisine övgü dolu sözler söylemiştir.¹⁵

Heyet, Pazar günü Sofya Tren İstasyonu'na ulaşmıştır. Burada, Bulgar Kralı adına Savaş Yaveri General Markof, Bulgar Hükümeti adına Demiryolları Nazırı Mösyö Kuzinciki, Reis-i Nüzzar Mösyö Radoslavof adına Hariciye Nezareti Katib-i Umumisi Mösyö Zlatof, Teşrifat Müdürü Mösyö

¹⁰ Mustafa Kemal Paşa tren garına geldiğinde Veliâht Vahdeddin Efendi'yi sivil giyinmiş olarak görünce, bu gezinin askeri bir gezi olmasından dolayı Veliâht'ın askeri üniformasını giymesi gerektiği yönünde daha evvel saray görevlilerine haber göndermiş olmasına bağlı olarak teşrifatçıyı azarlamıştır. Teşrifatçı ise, önce sert cevap vermiş fakat sonra yumuşayarak bunun nedenini uygun bir şekilde izah etmiştir. Bk. Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s.38-39.

¹¹ *Tanin*, 16 Kanun-ı Evvel 1917, s.2. Önder, *Tanin Gazetesini dipnot olarak vermekle beraber, seyahate katılanlar arasında Hususi Kâtip Refik, Yaver Binbaşı Asaf ve Yüzbaşı Hulusi'nin adını zikretmemektedir. Oysa dipnot olarak verdiği ve bizim de kullandığımız gazetede bu isimler yer almaktadır. Bu konuda belirtilmesi gereken diğer bir husus, gazetede adları yer almamakla beraber kafile içinde özel doktor olarak Reşad Bey'in ve Ordu Kumandan Yaveri (Ek. 1 ve 2'deki listede Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri olarak zikredilmektedir) olarak Yüzbaşı Cevad Bey'in de yer alıyor olmasıdır. Bk. Ek.1-2; Önder, s. 940. Kafile içinde yer alan Dr. Reşad Bey'in adı, Norddeutsche Allgemeine Zeitung'da da yer almaktadır. Norddeutsche Allgemeine Zeitung, 19 Aralık 1917.*

¹² *Tanin Gazetesinde Ayan Reisi Rifat Beyefendi olarak belirtilirken, Önder aynı gazeteyi dipnot göstererek, Ayan Reisi'ni yanlışlıkla Refet olarak zikretmektedir. Bk. Tanin, 16 Kanun-ı Evvel 1917, s.2; Önder, s.14.*

¹³ Sirkeci Garı'nda, uğurlama töreni için orada hazır bulunan askerlerin selamlanması yönünde Mustafa Kemal Paşa'nın Vahdeddin'e telkinde bulunduğu görülmektedir. Bk. Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s.39.

¹⁴ *Tanin*, 16 Kanun-ı Evvel 1917, s. 2-3. Önder, kafileyi uğurlayanları yine *Tanin Gazetesinden* dipnot vererek belirtmekte, fakat gazetede yer alan Sınır Komiseri Şakir Nimet Beyefendi ile ilgili haberdan bahsetmemektedir. Bk. Önder, s. 14.

¹⁵ Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s.40-41; Atay, *Çankaya*, s.106-107.

İlyef¹⁶ ve Sofya'daki Türk Elçilik elemanları kabileyi hürmetle karşılamış ve daha sonra Almanya'ya doğru uğurlamıştır.¹⁷

Belgrad üzerinden yoluna devam eden tren, Pazartesi günü Budapeşte'de Osmanlı Devleti Başkonsolosu, Budapeşte Valisi ve diğer bazı devlet erkani tarafından karşılanmış ve kısa bir süre sonra heyet Viyana'ya uğurlanmıştır. Aynı gün Viyana'ya ulaşan heyeti, trenin Viyana'ya varış günü ve saati yetkililere yanlış bildirildiğinden, kimsenin karşılamaması üzerine gece vagona geçirilmiş ve ertesi sabah vagon Münih'e gidecek olan başka bir trene bağlanarak yola devam edilmiştir.¹⁸

Kafilenin Almanya'daki ilk durağı Münih olmuştur. 18 Aralık Salı günü Münih'e ulaşan Türk heyeti için burada resmi bir karşılama töreni düzenlenmemiştir, zira Türk heyeti esas olarak Mainz şehri civarında bulunan Bad Kreuznach'taki Batı Cephesi Genel Karargâhı'na beklenmektedir. Öte yandan, Münih'te heyete katılmak için bekleyen Berlin Türk Büyükelçisi İsmail Hakkı Paşa kabileyi karşılamıştır. Türk heyetine ait özel vagon burada Alman karargâhına gidecek olan yeni bir trene bağlanırken, kabile Bavara Harbiye Bakanlığı tarafından kendilerine tahsis edilen bir özel otomobil ve bir mihmandar subay ile Münih şehrinde kısa bir gezinti yapma imkanı bulmuştur.¹⁹

19 Aralık 1919 tarihinde Nord Deutsche Allgemeine Zeitung adlı Alman gazetesinde çıkan haberlerde Vahdeddin Efendi ve beraberindekiler hürmetle selamlanmakta ve Almanların asil Osmanlı kavmine sadakat hissiyle bağlı oldukları dile getirilmektedir. Gazetede ayrıca, Almanya ziyaretindeki Osmanlı heyetine mihmandarlık yapmak üzere Almanlar tarafından üç kişinin görevlendirildiği de belirtilmektedir. Bunlar: 15. Kolordu Komutan Vekili Korgeneral Baron Süsskind, Strasburg Askeri Valisi Erkan-ı Harbiye Reisi Albay Beerenhorst ve İmparator'un yaveri Binbaşı Hirschfeld'dir.²⁰

¹⁶ Önder, 18 Aralık 1917 tarihli Tanin Gazetesinden aktardığı bilgilerde Teşrifat Müdürü'nden bahsetmemekte ve Mösyö Zlatof'un da adını zikretmeyerek "Dışişleri Bakanlığı ileri gelenleri" şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Ancak bahsi geçen gazeteye bakıldığında Mösyö Zlatof ve Mösyö İlyefin isimleri heyeti karşılayanlar arasında geçmektedir. Bk. Önder, s.21-22; *Tanin*, 18 Kanun-ı Evvel 1917, s. 4.

¹⁷ *Tanin*, 18 Kanun-ı Evvel 1917, s.4. Önder, bahsi geçen tarihli Tanin Gazetesinden aktararak, Sofya'da Türk heyetini karşılayanlar arasında Bulgar Veliht Boris'in de yer aldığını belirtmekle beraber, gazetede Veliht Boris'in adı geçmemektedir. Burada belirtilmesi gereken bir başka husus, Mehmet Önder'in aynı tarihli gazeteyi referans göstererek, kabileyi karşılayanlar arasında Sofya Büyükelçisi Fethi Okyar'ın da bulunduğunu ve eski dostu olan Mustafa Kemal ile tren hareket edinceye kadar görüştüğünü ifade etmesidir. O tarihlerde Fethi Okyar'ın Sofya Türk Sefiri olduğu ve heyeti karşılayarak Mustafa Kemal ile sohbet ettiği doğrudur. Ancak, bahsi geçen tarihli gazete Fethi Okyar'dan bahsetmemektedir. Bk. Önder, s.22. Tanin Gazetesinde yer alan bilgilerin, Sabah Gazetesinde de benzer şekilde bahsi geçmektedir. Bk. *Sabah*, 19 Kanun-ı Evvel 1917, s.2. Fethi Okyar'ın Sofya Sefirliği ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi hakkında bk. Osman Okyar, Mehmet Seyitdanioğlu, *Fethi Okyar'ın Anıları*, 2.bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1999, s. 17-19.

¹⁸ Önder, s. 23.

¹⁹ Önder, s. 24.

²⁰ *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, 19 Aralık 1917. Berlin'deki Volf Ajansı'ndan alınan habere istinaden Tanin Gazetesinde de aynı bilgiler yer almaktadır. Bk. *Tanin*, 21 Kanun-ı Evvel 1917, s.2. Tanin Gazetesinde 15. Kolordu Komutan

Salı gecesi Münih'ten ayrılarak, Berlin Türk Sefiri Hakkı Paşa refakatinde²¹ 19 Aralık Çarşamba günü Batı'daki Alman Genel Karargâhı'na doğru yol alan tren, karargâha yakın bir yerde, Rockenhausen İstasyonu'nda bahsi geçen Alman mihmandarlar ve Almanya'da savaş süresince Türk Askeri Delegatesi olarak bulunan Zeki Paşa tarafından karşılanmış ve kısa bir süre sonra Genel Karargâh'a doğru yola devam edilmiştir.²² Yarım saat sonra Bad Kreuznach tren istasyonuna ulaşan heyeti Alman İmparatoru II.Wilhelm'in yeğeni olan Prens Waldemar ve bazı yüksek rütbeli subaylar karşılamış, buradan otomobillere binilerek karargâha gidilmiştir. Türk heyeti, bugün bir kaplıca oteli olarak kullanılan Alman genel karargâhının önündeki geniş alanda Osmanlı marşları çalan bir bando eşliğinde Alman İmparatoru II.Wilhelm, Alman Orduları Başkomutanı Mareşal Von Hindenburg ve Alman 7. Ordu Kurmay Başkanı General Erich Ludendorf tarafından karşılanmıştır. Görüşmelerde tercümanlığı Almanca bilen Miralay Naci Bey yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa tanışma esnasında eski askeri başarılarından dolayı Alman İmparatoru'ndan övgü dolu sözler işitmiştir.²³

Karargâha yerleşen Türk heyeti kısa bir dinlenmeden sonra Hindenburg ve Ludendorf'u karargâhtaki makamlarında ziyaret etmiştir.²⁴ Ardından, Mustafa Kemal Paşa ve Miralay Naci Bey Veliâht Vahdeddin'in odasında olduğu sırada Alman İmparatoru II. Wilhelm gelerek kendilerini ziyaret etmiştir. Görüşme esnasında Veliâht Vahdeddin, Osmanlı Devleti'ne karşı düşman saldırılarının ilerlediğini, bu hücumların devam etmesi halinde Türkiye'nin akibetinin kötü olacağını, bunların durdurulması yönünde teminat alamadığını, bu konuda kendisinin aydınlatılmasını istemiştir. İmparator bu sorudan rahatsız olmuş, Veliâht'ın zihnini bulandıranlar olduğunu söylemiş²⁵ ve Veliâht'ın bu konuda bir şüphesinin olmaması gerektiğini beyan etmesinden kısa bir müddet sonra görüşme sona ermiştir.²⁶

Vekil'in adı "Fuskend" olarak dile getirilmekle beraber, doğru yazılışı Süsskind ya da Suesskind olmalıdır. Ayrıca, mihmandarların rütbeleri gazetede yer almamakta ve Süsskind'in Kolordu Komutanlığına vekalet ettiği belirtilmemekte olup, bu bilgiler Norddeutsche Allgemeine Zeitung ve Ek 1-2'den temin edilmiştir. Bk. Ek.1-2. Belirtilmesi gereken diğer bir nokta ise, Önder'in yanlışlıkla Albay Beerenhorst'u general olarak ifade etmiş olmasıdır. Bk. Önder, s. 25,28.

²¹ 22 Aralık tarihli Tanin Gazetesi, Berlin'den gelen telgrafa istinaden Münih'ten Batı'ya doğru hareket eden kafileye Hakkı Paşa'nın refakat ettiğini yazmaktadır. Bk. *Tanin*, 22 Kanun-ı Evvel 1917, s.2; Ayrıca bk. Önder, s.24. Hakkı Paşa'nın kafileye refakat ettiği Alman gazetelerinden de anlaşılmaktadır. Zira Batı'daki Alman Karargâhı'na ulaşan kafilé arasından onun da adı zikredilmektedir. Bk. *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, 19 Aralık 1917.

²² *Tanin*, 21 Kanun-ı Evvel 1917, s. 2. Zeki Paşa ve mihmandarların bu istasyonda trene binmeleri Önder'in çalışmasında yer almaktadır. Bk. Önder, s. 25.

²³ *Atatürk'ün Hatıraları...*, s. 42; *Atay, Çankaya*, s.107; Önder, s. 25-27.

²⁴ Hindenburg, Veliâht Vahdeddin'e güven verici ve teselli edici sözler söylemiş ve kendisine teşekkürle karşılık verilmiş; Ludendorf ise Kuzeybatı cephesinde başlamış oldukları saldırılardan kivançla bahsederken, Mustafa Kemal Paşa bunun "parsiyel" bir saldırı olduğunu söyleyerek, bundan ciddi sonuçlar elde edilemeyeceğini ima etmiştir. Görüşme kısa sürmüş ve Veliâht Vahdeddin'in odasına çıkmıştır. *Atay, Atatürk'ün Hatıraları...*, s.43-44; *Atay, Çankaya*, s.107.

²⁵ İmparatorun burada kastettiği Mustafa Kemal Paşadır. Bk. Yılmaz Çetiner, *Son Padişah Vahdettin*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s. 138.

²⁶ *Atay, Atatürk'ün Hatıraları...*, s. 45-46; *Atay, Çankaya*, s. 107.

Daha sonra İmparator bir öğle yemeği vermiş,²⁷ yemekten sonra yine sohbet toplantıları olmuş ve her iki grup birbirlerine karşılıklı hediyeler vermiştir. Sohbet esnasında Mustafa Kemal Paşa Suriye'deki durum ile ilgili Hindenburg'a bilgi vermiş, O'na sorular sormuş fakat Hindenburg cevap veremediği için soruları geçiştirmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa, Velihaht Vahdeddin'e Türklerin endişelerini Alman İmparatoru'na söylemekten çekinmemesi ve konuşmaya devam etmesi gerektiğini tavsiye etmiştir.²⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın bu konudaki ısrarı, savaşın (dolayısıyla ittifakın) geleceğiyle ilgili Osmanlı Devleti'nin tereddütlerinin giderilmesi, hiç değilse Almanlar açısından Türkiye'de durumu görmüş olanların varlığına inanacakları şeklinde bir düşünce idi. Ancak bu görüşmeden Türk tarafı tatmin olmamıştır²⁹.

Saat 16.00 sıralarında daha önce planlanmış bir program gereğince İmparator, Flander cephesine gitmek zorunda olduğu için Türk heyetine iyi seyahatler dileyerek karargâhtan ayrılmıştır. Prens Waldemar Türk heyetine kısa bir gezi yaptırdıktan sonra taraflar Mareşal Von Hindenburg'un vermiş olduğu akşam yemeğinde buluşmuşlar³⁰ ve yemekten sonra gece yarısına doğru Türk heyeti tren garına giderek Strasburg'a hareket etmiştir. Bunun nedeni, ziyaret edecekleri cephelerin bu bölgede yer almasıdır.³¹

Epeyce yorgun düşmüş olan Türk heyeti, 19–20 Aralık gecesi tren Strasburg'a doğru yol alırken özel vagonlarında istirahat çekilmiştir. 20 Aralık sabahı tren Strasburg İstasyonu'na ulaştığında, Türk heyetini Württemberg Krallığı Prensi olup aynı zamanda bu bölgenin Flandres-Lorraine Orduları Grubu Komutanlığını da üstlenmiş olan Dük von Albrecht, Alsas-Lorraine Askeri Valisi Albay von Beerenhorst,³² Strasburg Belediye Başkanı ve yüksek rütbeli bazı subaylar karşılamış ve karşılama töreninden sonra konuklar için otomobillerle bir şehir turu gerçekleştirilmiştir. Dük'ün sarayında yenilen öğle yemeğinden sonra, bir müddet sohbet edilmiş ve yine otomobillerle güneybatıdaki Fransız sınırına yakın II. Wilhelm siperlerine kısa bir gezi tertip edilmiştir. Ancak, asıl ziyaret edilecek cephe Colmar'dır ve burası ertesi gün ziyaret edilecektir. Akşama doğru tekrar Strasburg'a dönülmüş,

²⁷ Mustafa Kemal, İmparator'un vermiş olduğu yemeği akşam yemeği olarak hatırlamaktadır. Ancak, bu yemek öğleyin verilmiştir. Zira akşam yemeğini Mareşal Hindenburg vermiştir. Bk. Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s.47; *Tanin*, 5 Kanun-ı Sanî 1918, s. 4.

²⁸ Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s.47-49; Atay, *Çankaya*, s.107-108; Önder, s.32,34,35,37.

²⁹ Falih Rıfkı Atay, *Mustafa Kemal'in Ağzından Vahdeddin*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2005, s.41; Çetiner, s. 141.

³⁰ Velihaht Vahdeddin gezinin son durağı olan Berlin'de Bossische Zeitung Gazetesi yazarlarından Profesör Stein'a vermiş olduğu mülakatta, Alman Genel Karargâhı'nda iken Mareşal von Hindenburg'un akşam yemeği ziyafette, Hindenburg'un ve Ludendorff'un Türkler hakkında övgü dolu sözler sarfettiklerini belirtmektedir. Bk. *Tanin*, 5 Kanun-ı Sanî 1918, s. 4.

³¹ Önder, s. 37,38.

³² Mehmet Önder tarafından *General* olarak tanımlanan Von Beerenhorst'un rütbesini düzelterek doğru şekliyle Albay olarak kullandık.

yine Dük Albrecht'in sarayında akşam yemeği yenilerek gece sarayda geçirilmiştir.³³

21 Aralık Cuma günü Vahideddin Efendi ve beraberindeki heyet güneybatı Alman cephesinin en ileri noktalarındaki siperlerde savaşıyan Alman askerlerini ziyaret etmek için sabahın erken saatlerinde Strasburg'dan Colmar'a hareket etmiştir. Colmar'a varıldığında, cephe karargâh merkezinin demiryolu istasyonunda Alman Ordu Komutanı Korgeneral von Koendel ve askeri erkan heyeti karşılaşmış ve kısa bir tanışma faslından sonra otomobiller ile cepheye hareket edilmiştir. Cephede, harita üzerinde cephenin durumu ile ilgili bilgilendirmeden sonra Bavyera Bölüğü'nün yer aldığı en ilerideki siperler ziyaret edilmiş, buradaki Alman askerlerine Türk milletinin selamları iletilmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın ateş hattında bir ağaca çıkarak Almanların ve düşmanın durumunu daha yakından görmesiyle, Almanların savaş cephesindeki durumları yakından tespit edilmiştir ki, Mustafa Kemal Paşa Almanların durumunu iç açıcı bulmamıştır. Cepheden dönüştü, cephe karargâhında yenilen öğle yemeğinden sonra, yakında bulunan Hochkönigsburg kasabası ziyaret edilmiş ve burada Velihaht Vahdeddin tarafından Alman İmparatoru'na selam ve memnuniyet içeren bir telgraf çekilmiştir. Strasburg'a hareket etmeden evvel Alman Başkumandanı görkemli bir veda merasimi düzenleyerek Türk heyetini uğurlamıştır. Vahdeddin Efendi (Mustafa Kemal Paşa'dan farklı olarak) cephedeki bu ziyaret sonrasında, Alman ordusunun savaşıyan ilk günlerindeki gibi kuvvetli olduğu ve arzulu bir şekilde mücadeleye devam ettiği kanaatine varmıştır.³⁴

Cuma akşamı Colmar'dan Strasburg'a ulaşan Türk heyeti, istasyonda Strasburg Askeri Valisi Albay Beerenhorst, Belediye Başkanı ve diğer bazı görevliler tarafından karşılanmış ve yemek için otomobillerle Vali'nin evine gidilmiştir. Yemekten sonraki sohbet esnasında Vali Ermeni Meselesi'ne değinerek onlar lehinde sözler sarfetmiştir. Bunun üzerine Velihaht Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa kendisine gerekli cevabı vermiş ve bu tutumunun şık olmadığını kendisine hissettirmişlerdir. Geceyi Vali'nin evinde geçiren heyet, 22 Aralık Cumartesi sabahı Essen'de bulunan Krupp silah fabrikalarını ziyaret etmek amacıyla trenle kuzeye doğru hareket etmişlerdir.³⁵

Almanya seyahatinin bundan sonraki bölümü biraz daha farklı özellikler taşımaktadır. Önce, Almanya ve müttefikleri için yoğun şekilde silah üretiminin yapıldığı Krupp fabrikaları gezilecek ve daha sonra Berlin'e doğru yola devam edilecektir. Berlin'de ise, Alman İmparatoru'nun konuğu olarak

³³ Önder, s. 38-39.

³⁴ *Tanin*, 25 Kanun-ı Evvel 1917, s.4; 5 Kanun-ı Sani 1918, s.4; *Sabah*, 25 Kanun-ı Evvel 1917, s.2; Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s.50-51; Atay, *Çankaya*, s.108; Önder, s.39-46.

³⁵ Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s.52-53; Önder, s.46-48.

çeşitli ziyaretler, gezintiler gerçekleştirilecek ve burada seyahat son bularak tekrar geri dönelecektir.

22 Aralık sabahı yola çıkan heyet, Mannheim, Mainz, Koblenz, Köln, Dusseldorf, Duisburg üzerinden, öğleden sonra bir vakitte Essen tren istasyonuna ulaşmışlardır. Belediye başkanı ve Krupp firması ileri gelenleri tarafından karşılanan heyet, doğruca fabrikalara götürülmüş, topların ve diğer silahların üretildiği atölyeler kendilerine gezdirilmiştir. Daha evvel Osmanlı Devleti tarafından siparişi verilmiş olan top ve silahlar da yerinde görülmüştür. Fabrikada, savaş nedeniyle üç vardiya halinde otuzbeş bini kadın olmak üzere toplam yetmişbeş bin işçi çalışmaktadır. Saatler epeyce ilerlediğinden, fabrika sahibi Baron Gustav Krupp von Bohlen misafirleri akşam yemeği için villasına (Villa Hugel) davet etmiştir. Yemekten sonra Türk heyeti istasyona götürülmüş ve Berlin'e uğurlanmıştır.³⁶

Geceleyin Essen'den ayrılan Türk heyeti, 23 Aralık Pazar günü sabahı Berlin'e ulaşmış ve Adlon Oteli'ne yerleşmiştir.³⁷ İstasyonda kendilerini Alman Hariciye Nezareti erkânından Von Kulman, Baron Duvahandorf ve Osmanlı Sefarethanesi Ataşe Militeri karşılamıştır.³⁸ Berlin'de Alman İmparatoru'nun konuğu olarak bulunan Türk heyeti, burada on gün kadar kalmak niyetindedir.³⁹ Konuklar şerefine Adlon Oteli'ne Türk Bayrağı çekilmiş, kendilerine iki otomobil ve tercümanlar tahsis edilmiştir.⁴⁰

Türk heyeti aynı gün öğle yemeğinde Dışişleri memurlarıyla Adlon Oteli'nde beraber olmuş, öğleden sonra ise Velihaht Vahdeddin, Mustafa Kemal Paşa ve Miralay Naci Bey Alman Kraliçesi'ne bir ziyarette bulunmuşlardır. Bu ziyaret esnasında, Berlin/Tiergarten'daki Bellevue Şatosu'nda ikamet eden Kraliçe'ye Velihaht Vahdeddin tarafından kıymetli taşlarla süslü bir broş hediye edilmiştir.⁴¹ Daha sonra, Türk heyeti şerefine Berlin'deki Osmanlı Sefarethanesi'nde bir ziyafet verilmiş⁴² ve ardından Velihaht Vahdeddin Efendi Kraliçe ile Opera Royal'e giderek bir oyun seyretmişlerdir.⁴³

³⁶ Ek.1-2.; Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s.54; Önder, s.48-49. Geziye katılanlar arasında yer alan eski Başmabeyinci Lütfi Simavi Bey İstanbul'a döndükten sonra Tanin gazetesine vermiş olduğu beyanatta; Almanya'da iken kendilerine yeni icat olarak son sistem bir kale modeli ve Krupp fabrikalarında üretilmiş zırhlı bir otomobil gösterildiğini ve bunlardan çok etkilendiklerini belirtmiştir. Diğer kaynaklarda yer almayan bu bilgi için bk. *Tanin*, 7 Kanun-ı Sani 1918, s.4.

³⁷ Atay, *Atatürk'ün Hatıraları...*, s.54; Önder, s.52.

³⁸ Önder, *Tanin Gazetesi'nde isimleri yer alan Alman yetkililerin adlarını zikretmemekte, öte yandan gazetede adı yer almayan Berlin Türk Askeri Ataşesini Albay Cemil Bey olarak belirtmektedir.* Bk. Önder, s.52.

³⁹ *Tanin*, 23 Kanun-ı Evvel 1917, s.3; 26 Kanun-ı Evvel 1917, s. 4. Benzer bilgiler Sabah Gazetesi'nde de mevcuttur. Bk. *Sabah*, 26 Kanun-ı Evvel 1917, s. 2

⁴⁰ Önder, s.52. Gezi ekibinden eski Başmabeyinci Lütfi Simavi Bey, daha evvel pek çok defa ziyaret etmiş olduğu Berlin şehrinin alışılmış manzarasını koruduğunu, buradaki huzur ve sükuneti görünce insanın, dünyada şu anda büyük bir facia yaşandığına inanmasının mümkün olmadığını beyan etmektedir. Bk. *Tanin*, 7 Kanun-ı Sani 1918, s. 4.

⁴¹ Önder, s. 52.

⁴² Mehmet Önder, referans göstermeden bu ziyafetin 24 Aralık Pazartesi akşamı gerçekleştiğini ve geç saatlere kadar davetlilerin sohbet ettiklerini belirtmektedir. Bk. Önder, s.53. Ancak, *Tanin* ve *Sabah* Gazeteleri'ne konuyla ilgili Berlin'deki Volf Ajansı'ndan geçen haber 24 Aralık tarihlidir. Dolayısıyla bu yemeğin bir gün evvel gerçekleşmiş olması akla daha yatkındır. Ayrıca, bahsi geçen gazetelerde, Sefarethane'deki ziyafetten sonra Opera Royal'de Kraliçe ile birlikte

Sonraki günlerde, heyet Berlin’de gezilere çıkmış, Velihaht Vahdeddin Efendi gazetecilerle görüşmüş ve gazetelerde röportajları yayınlanmıştır. Vahdeddin Efendi, Berlin’de iken Miralay Naci Bey’e yaverlik teklif etmiş, bu konuda tereddütleri olan Naci Bey’in Mustafa Kemal Paşa’ya danışması üzerine, Mustafa Kemal Paşa teklifi kabul etmesi yönünde kendisine telkinde bulunmuştur.⁴⁴

Heyet Berlin’de iken, Brest Litovsk’da Ruslarla görüşme yapmak için İstanbul’dan yola çıkan Albay Rauf Orbay önce Berlin’e uğramış, doğrudan Adlon Otel’ine giderek Mustafa Kemal Paşa’yı odasında ziyaret etmiş ve iki eski dost memleket meseleleriyle ilgili fikir alışverişinde bulunmuşlardır.⁴⁵

31 Aralık Pazartesi günü sabahı Adlon Otel’inde kapsamlı bir basın toplantısı düzenlenmiş, toplantıda, Velihaht Vahdeddin Efendi Batı Cephesi’ndeki temaslarına değinmiş, Alman İmparatoru II. Wilhelm’in kişiliğinden çok etkilendiğini dile getirerek kendisine teşekkürlerini belirtmiş, iki dost ülkenin birlikte hareket etmesinden Türk milletinin memnuniyet duyduğunu ve izlenimleri sonucunda Almanların zafere ulaşacakları kanaatinin kendisinde hasıl olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶

Toplantıdan sonra yalnız kalan Velihaht Vahdeddin Efendi ile Mustafa Kemal Paşa arasında önemli bir görüşme cereyan etmiştir. Devletin gidişatından endişe duyan Mustafa Kemal Paşa, geleceğin Padişahı olan Vahdeddin Efendi’ye kurtuluş reçetesi olarak bir öneride bulunmayı uygun görmüştür. Mustafa Kemal Paşa, Almanya’da İmparator, velihaht ve prenslerin devlet işleriyle aktif olarak ilgilenmelerini örnek göstererek İstanbul’a döndüğünde Liman von Sanders’in emrinde olan 5. Ordu Komutanlığını Velihaht’ın üzerine almasını, bu durumda kendisine kurmay başkanlığı yapabileceğini söylemiştir. Ancak, Vahdeddin Efendi kendisine bu komutanlığın verileceğine inanmadığından, İstanbul’a döndüklerinde durumu değerlendireceğini ifade etmiştir ki, bu cevap Mustafa Kemal Paşa’yı ümitsizliğe düşürmüştür.⁴⁷

oyun seyredildiği belirtilmektedir ki, bu oyun Önder’in de belirttiği gibi 23 Aralık akşamı gerçekleşmiştir. Bk. *Tanin*, 29 Kanun-ı Evvel 1917, s.4; *Sabah*, 29 Kanun-ı Evvel 1917, s.1.

⁴³ *Tanin*, 29 Kanun-ı Evvel 1917, s.4; Önder, s.53. *Tanin Gazetesi*’ne gelen haberler Berlin’den Volf Ajansı aracılığıyla iletildiğinden, zaman zaman haberlerde gecikmeler olduğu görülmektedir. 23 Aralık Pazar günü gerçekleşen bu olaylar, gazetede ancak 29 Aralık tarihinde yayınlanabilmiştir. Zikredilen tarihli gazetede, Opera Royal’e Velihaht Vahdeddin’in yanında kimlerin gittiği belirtilmemekle beraber, en azından Mustafa Kemal Paşa ve Miralay Naci Bey başta olmak üzere heyetten bazılarının orada yer almış olmaları gerekir. Zira, her şeyden evvel bir tercümanın orada bulunması zaruridir. Öte yandan, opera haberinin yayınlandığı *Tanin Gazetesi* 29 Aralık 1917 tarihli olmasına karşılık, Mehmet Önder bu haberle ilgili vermiş olduğu referansta gazeteyi yanlış bir şekilde 26 Aralık 1917 tarihli olarak belirtmektedir. Bk. Önder, s.53, 31 numaralı dipnot.

⁴⁴ Atay, *Atatürk’ün Hatıraları...*, s. 54. Önder, s. 53-54.

⁴⁵ Atay, *Çankaya*, s. 105-106.

⁴⁶ Önder, s. 54-55.

⁴⁷ Atay, *Atatürk’ün Hatıraları...*, s.54-55; Atay, *Çankaya*, s. 108.

Aynı gün öğleden sonra Berlin'e 24 km.⁴⁸ uzaklıkta bulunan Potsdam'da Havel Nehri⁴⁹ kıyısındaki şatoda Almanya Velihtı ziyaret edilmiş, ardından Büyük Frederik Sanssouci Şatosu ve Potsdam şehri gezilerek otele dönülmüştür.⁵⁰

Artık dönüş vakti gelmiştir. 1 Ocak 1918 Salı günü hazırlıklar tamamlanmış, tren garında Türk heyetine ait özel vagon, İstanbul'a hareket edecek olan Balkan Treni'ne bağlanmıştır. Akşam vakti hareket edecek olan heyeti uğurlamak için istasyona gelenler arasında, Alman İmparatoru adına Baron von Süssing, generaller, Dışişleri Bakanlığı ileri gelenleri, o tarihte Berlin'de bulunan Osmanlı Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey ile İzzet Paşa,⁵¹ Berlin Türk Büyükelçisi İsmail Hakkı Paşa, Türk Askeri Delegatesi Zeki Paşa, Askeri Ataşe Albay Cemil Bey ve elçilik mensupları yer almışlar ve bir tören ile kafiye uğurlamışlardır.⁵²

Dönüş yolunda, Vahdeddin, Mustafa Kemal Paşa ve Miralay Naci Bey arasında birkaç defa seyahatin değerlendirilmesi yapılmıştır. Hareketten bir gün sonra Budapeşte'ye ulaşan tren, Osmanlı Başşehbenderi Ahmet Hikmet Bey, Şehbenderhane erkanı ve Osmanlı zabıtları tarafından karşılanmış ve kısa bir süre sonra kafile tekrar yoluna devam etmiştir.⁵³ Ertesi gün tren Belgrad üzerinden Sofya'ya ulaşınca, Mustafa Kemal Paşa, Sofya'da heyeti karşılayan Türk Büyükelçisi Fethi Okyar'a Almanya'nın savaşı kaybedeceği kanaatinde olduğunu, bizim ayrı bir barış imzalayarak savaştan en az zararla kurtulmamız gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁴

1 Ocak 1918 akşamı Berlin'den hareket eden tren, 4 Ocak 1918 Cuma günü akşama doğru (saat 16.10) İstanbul Sirkeci İstasyonu'na ulaşmıştır. Padişah adına Şehriyarileri Ziyaeddin Efendi ile Başyaver Salih Paşa, Şehzade Abdülmecid ve Osman Fuad Efendiler, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa, Adliye Nazırı Halil Beyefendi, Alman Elçisi Kont Bernsdorf, ayandan Tefvik Paşa, Almanya ve Avusturya Elçiliği Askeri Ataşeleri, ayandan ve milletvekillerinden bazı kimseler bando takımı eşliğinde bir bölük askerle heyeti karşılamışlardır. Veliht Vahdeddin Efendi bir müddet istasyonda dinlendikten

⁴⁸ <http://www.aviewoncities.com/berlin/potsdam.htm>. Önder, bu uzaklığı 20 km. olarak kaydetmektedir. Bk. Önder, s. 57.

⁴⁹ Önder'in Hovel olarak ifade ettiği nehrin Havel olması gerekir. Bk. Önder, s.57; http://zeus.fh-brandenburg.de/~heitma_b/.

⁵⁰ *Tanin*, 2 Kanun-ı Sani 1918, s.4. *Tanin* Gazetesi Potsdam'da Almanya Velihtı'nın ziyaret edildiğini kaydederken, Mehmet Önder burada başka açıklama yapmadan Prens Waldemar'ın eşinin ziyaret edildiğini ifade etmektedir.

⁵¹ Önder, heyeti uğurlayanlar arasında Hariciye Nazırı'nı ve İzzet Paşa'yı zikretmezken, bu bilgi *Tanin* ve *Sabah* gazetesinde yer almaktadır. Bk. *Tanin*, 3 Kanun-ı Sani 1918, s.4; *Sabah*, 3 Kanun-ı Sani 1918, s.1.

⁵² Önder, s. 57-58.

⁵³ *Tanin*, 4 Kanun-ı Sani 1918, s. 3; *Sabah*, 4 Kanun-ı Sani 1918, s.1. Önder, Budapeşte'deki bu karşılama ve uğurlama töreninden bahsetmemektedir.

⁵⁴ Önder, s. 58.

sonra doğruca Saray'a giderek seyahatleri hakkında Padişaha bilgi vermişlerdir.⁵⁵

Veliaht Vahdeddin Efendi Berlin'de iken Bossische Zeitung Gazetesi yazarlarından Profesör Stein'a vermiş olduğu mülakatta, genel olarak ziyaretten çok memnun kaldığını, Alman askerlerinin gözlerinde kazanma azmini gözlemlediğini, İmparator II.Wilhelm, Mareşal Hindenburg ve General Ludendorf'un misafirperverliğinden memnun kaldığını beyan etmiştir. Savaş ve Batı ile ilgili olarak ise; bu savaşa istila amacıyla değil, Türk topraklarını müdafaa amacıyla girdiklerini, savaş sonrasında imzalanacak olan antlaşmada Osmanlı mülkünün ve Hilafet haklarının korunması gerektiğini dile getirmiştir. Son olarak, Batı'nın ilerlemesini aşamalı olarak benimsemek suretiyle Avrupa devletleriyle olan kader ortaklığını korumak ve devam ettirmek amacıyla olduklarını belirtmiştir.⁵⁶

SONUÇ

Sonuç olarak, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in davetine icabet ederek Alman Batı cephesi ile Krupp silah fabrikalarını görme imkânı bulan ve Almanların genel durumunu gözlemleyen Veliaht Vahdeddin Efendi, Almanların savaştan zaferle ayrılacağı kanaatine varmıştır. Muhtemelen geziye katılanların önemli bir kısmında da (Mustafa Kemal Paşa hariç) aynı kanaat oluşmuştur. Zira eski Başmabeyinci Lütfi Simavi Bey de gezide gördüklerinden çok etkilendiklerini dile getirmektedir. Zaten Almanya açısından ise gezinin amacı, giderek zorlaşmış koşullarda müttefiki olan Türkiye'nin bu konuda güvenini tazelemek olmuştur. Ancak, başından beri Almanlarla yapılan ittifakın doğru olmadığına inanan Mustafa Kemal Paşa ise,⁵⁷ gezi sonrasında Almanların savaştan yenilgiyle ayrılacağı düşüncesine sahip olmuştur.⁵⁸ Bununla beraber, belirtilmesi gereken diğer bir nokta, Veliaht Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere pek çok devlet adamının, haklarımızı koruyarak en az zararla bir an önce barış antlaşması imzalanması gerektiğini düşünüyor olmalarıdır.⁵⁹ Devlet adamlarını bu düşünceye sevk eden neden, muhtemelen uzun süren savaşlar ve şartla-

⁵⁵ *Tanin*, 5 Kanun-ı Sani 1918, s. 2. Mehmet Önder, heyeti karşılayanlar arasında sadece Enver Paşa'nın adını veremekte; diğerleri için ise genelleme yaparak, şehzadeler ve hükümet ileri gelenleri ifadesini kullanmaktadır. Ayrıca, bu bilgileri için de referans da vermeyen Önder, karşılayanlar arasında Sadrazam Talat Paşa'nın da bulunduğunu belirtmektedir. Ancak kullanmış olduğumuz bahsi geçen gazetede Talat Paşa'nın adı yer almamaktadır. Karşılaştırmak için bk. *Tanin*, 5 Kanun-ı Sani 1918, s.2; Önder, s.58.

⁵⁶ *Tanin*, 5 Kanun-ı Sani 1918, s. 4.

⁵⁷ İber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.208.

⁵⁸ Mustafa Kemal Paşa esasen savaştan önce de bu yönde düşündüğünü 10 Ocak 1922'de Ahmet Emin Yalman'a verdiği mülakatta belirtmiştir. *Vakit*, 10 Kanun-ı Sani 1922, s.2; *Tanin*, 7 Kanun-ı Sani 1918, s.4; Önder, s.55, 58; Aydemir, s.280; Volkan, Itzkowitz, s.146; Çetiner, 141.

⁵⁹ Bk. *Tanin*, 5 Kanun-ı Sani 1918, s.4, 7 Kanun-ı Sani 1918, s.4; Önder, s.58.

rın ağırlaşması nedeniyle devletin ve milletin artık çok yorulduğuna inanmış olmalarıdır.

Genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda seyahate katılanlarla (ekseriyetle), seyahati değerlendiren basın çevrelerinin gözlemleri arasındaki farklar dikkat çekici boyuttadır. (Bkz: Dipnot, 58-59.) Bu bakımdan seyahatin, savaşın gidişatı konusunda iki ülke açısından pozitif sonuçlar doğurduğundan söz etmek zordur. Zira reel durumun çok farklı olması, hemen hemen tüm cephelerde İttifak cephesinin çökmüş olması bunun başlıca göstergesidir. Bu nedenle seyahatin bu aşamada psikolojik etki ve nezaket ziyaretinden öte fazlaca bir anlamı olmamıştır. Bu durumda, özellikle Türk tarafı açısından savaş sonrasındaki ikili ilişkilerin olumlu ve yapıcı seyrinin korunması hedefi seyahatin beklenen sonuçları arasında yer almıştır. Bunun dışında bu seyahat, gerek Veliht Vahdeddin, gerekse Mustafa Kemal Paşa için savaş sonrası mütareke ve Milli Mücadele dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde birbirleriyle olan ilişkilerinde kendilerini daha yakından tanımaları açısından öğretici tarafları olmuştur.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Sabah
Tanin
Vakit

Telif Eserler

- Atay, Falih Rifki; *Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919*, Türkiye İş Bankası Yayınları Ankara, 1965.
- Atay, Falih Rifki; *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1969.
- Atay, Falih Rifki; *Mustafa Kemal'in Ağzından Vahdettin*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2005.
- Aydemir, Şevket Süreyya; *Tek Adam*, C.1, 18.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
- Bardakçı, Murat; *Şahbaba*, 7.bs., Pan Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Çetiner, Yılmaz; *Son Padişah Vahdettin*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.
- Hülagü, Metin; *Yurtsuz İmparator Vahdeddin*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.
- Kinross, Lord; *Atatürk*, Çev. Necdet Sander, 10.bs., Altın Kitaplar Yay., İstanbul 1988.
- Ortaylı, İlber; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Önder, Mehmet; *Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri*, 2.bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995.
- Volkan, Vamık D., Norman Itzkowitz; *Ölümsüz Atatürk*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998.

Web Kaynaklar

- <http://www.aviewoncities.com/berlin/potsdam.htm>.
- http://zeus.fh-brandenburg.de/~heitma_b/.

EK1:

Türk Ziyareti⁶⁰

Alman genel karargahından gelen Türk Veliahtı Vahdeddin Efendi, 22 Aralık Cumartesi günü Altenessen'deki Gussstahl Fabrikası'na kısa bir ziyaret gerçekleştirmek için akşam saat 18.00'dan hemen sonra Altenessen'deki İstasyona ulaştı. Burada Krupp von Bohlen ve Halbach tarafından karşılandı. Bu kıymetli misafirler arasında: Padişahın Başmabeyincisi Ekselansları Lütfi Bey, Mirliya (Tuğgeneral) Mustafa Paşa, Albay Naci Bey, Teşrifatçı Salih İhsan Bey, Binbaşı Asaf Bey, Yüzbaşı Hulusi Bey, Özel Katip Refik Bey, Mustafa Kemal'in Yaveri Yüzbaşı Cevat Bey, Veliaht Doktoru Reşat Bey bulunmaktaydı. Heyete refakat edenler: XV. Kolordu Komutanı Vekili Korgeneral Baron von Süsskind, Strasburg Eyaleti Erkan-ı Harbiye Reisi Albay von Beerenhorst, İmparator'un Savaş Yaveri Binbaşı Hirschfeld'di. Türk heyetinin incelemelerine sonradan katılanlar arasında, o dönemde 1. Muhafaza Piyade Bölüğünde hizmet eden ve kendisine Mirliya (Tuğgeneral) von Stempel tarafından refakat edilen Türk Şehzadesi Ömer Faruk Efendi de yer almaktaydı. Aynı akşam Berlin'e hareket edileceği için az sayıda atelye gezilebildi. Merkez idare binasında Herr Krupp von Bohlen ve Halbach Türk heyetine harita üzerinde Krupp makinalarıyla ilgili kısa bir brifing verdikten sonra, tek tek Dördüncü ve Onbirinci Top Atelyeleri, Dokuzuncu Mekanik Atelyesi, Zırlı Silindir Fabrikası, Üç Numaralı Press Bölümü, Yedi Numaralı Kurşun Torna Bölümü ziyaret edildi. Veliaht kendilerine gösterilenlere beklenilenden daha fazla ilgi gösterdi. İnceleme gezisinin tamamlanmasından sonra, yaklaşık 20.30'a doğru, Hügel'e⁶¹ gidilerek akşam yemeği yenildi. Heyet, Herr Krupp von Bohlen ve Halbach tarafından istasyona kadar geçirildikten sonra, Veliaht maiyetiyle beraber merkez istasyondan Berlin'e hareket etmiştir.

EK2:

Veliaht Vahdeddin Efendi
 Başmabeyinci Lütfi Bey
 Mirliya (Tuğgeneral) Mustafa Paşa
 Albay Naci Bey
 Teşrifatçı Salih İhsan Bey
 Binbaşı Asaf Bey
 Yüzbaşı Hulusi Bey
 Özel Kâtip Refik Bey
 Mustafa Kemal'in Yaveri Yüzbaşı Cevat Bey
 Veliaht Doktoru Reşat Bey
 XV. Kolordu Komutanı Vekili Korgeneral Baron von Süsskind
 Strasburg Eyaleti Erkan-ı Harbiye Reisi Albay von Beerenhorst
 İmparator'un Savaş Yaveri Binbaşı Hirschfeld
 Ayrıca:
 Şehzade Ömer Faruk Efendi
 Mirliya (Tuğgeneral) von Stempel

⁶⁰ Almanca çevirilerini vermiş olduğumuz bu iki belge, 22.05.2002 tarihinde Krupp Vakfı Başkanı Herrn Prof. Beitz tarafından Almanya Essen Başkonsolosu Ahmet Akarçay'a takdim edilmiştir. Essen Başkonsolosluğunda ve Essen Türk Alman-Dil ve Kültür Enstitüsü'nde kopyaları bulunan bu iki belgeyi kullanmamıza imkân sağlayan dönemin Essen Başkonsolosu Ahmet Akarçay ve Enstitü Müdürü Dr. Oylar Saguner'e teşekkürlerimizi sunarız.

⁶¹ Krupp von Bohlen'in villası.

